

АНЕКДОТ (франц. anecdote, від грец. ἀνέκδοτος — «не готовий у люди», у перенос. значенні — не призначений для публікування, невиданий) — коротка, з відтинком гумору оповідь про історичну особу, подію, пригоду, випадок. У сучас. літературознавстві — коротка оповідь актуального побут. чи суспільно-політ. змісту із жартівливим чи сатир. забарвленням і неочікуваною дотепною кінцівкою. Уперше терміном «А.» скористався у своїй «Таємній історії» візант. історик 6 ст. Прокопій Кесарійський, назвавши А. вміщені до книги оповіді (до вид. книги ці оповіді поширювалися усно, на противагу офіц. хронікам). Події з життя відомих людей, що не знайшли відображення в документах, бо знеславлювали особу або мали скандал. характер, стали джерелом створення перших А. Уже тоді А. користувався популярністю, і були складені перші збірки, які швидко розповсюджувалися. Вершинами ранньої анекдот. літ-ри стали «Римські діяння» — літ. зб. повістей псевдоістор. характеру, складена в 13 ст. в Англії, і «Смішні оповідки» сирій. письменника 13 ст. Абу-аль-Фараджа. У європ. літературі 15 — поч. 16 ст. виходять зб. оповідань на сюжети багатьох А., що сприяло їхньому розповсюдженню. Так, збірка італійця П. Браччоліні «Книга фацецій», видана 1470, безліч разів перевид. й переклад. багатьма мовами. З розвитком жанру правдивість оповіді, її документальність поступово втрачалися. Відбулося зміщення зі сфери спогадів, оповідей про реал. факти до сфери фікції (вигадані історії та плітки). Від 18 ст. А. називають не лише оповіді про надзвичайні і смішні події з життя відомих людей, а й різні побут. випадки з парадокс., неочікуваним розвитком подій. У широкому розумінні жанр А. охоплює різні види дрібних жартівливих фольклор. творів: лаконічні за формою смішні оповідання, вигадки й жарти з коротенькими сюжетами й дотеп. чи несподівано коміч. розв'язками, художньо завершені каламбури, нісенітничі, дит. смішинки, жартівл. й «нескінченні» діалоги. Поруч із заг. жанр. назвою А. у побуті й фольклористиці, особливо в 19 ст., існували

також ін. терміни для цих нар.-поет. творів, напр., П. Єфименко називав їх «можебилицями», а Ю. Федькович — «придабашками».

У сучас. укр. фольклористиці існує тенденція називати А. твори сатир. та політ. спрямування, а «усмішкою» чи «жартом» — дотепні розповіді з «м'яким гумором». Однак нині А. називають також короткі жартівл. твори побут. характеру. Із укр. діячів культури вперше вжив цей термін і опублікував А. у ж. «Вестник Европы» (1832) українською мовою «Про татар, Наполеона та чумаків» Г. Квітка-Основ'яненко. 1859 вийшла «Маленька книжка малоросійських анекдотів». Б. Грінченко зібрав і видав книжку «Веселий оповідач» (1888, 1893 в Москві, 1898 — у Чернігові). Одна з найповніших зб. — «Галицько-руські анекдоти» (Л., 1899, упоряд. В. Гнатюк). У цих зб. опубліковані т. зв. традиц. А., у яких відбився специф. нар. гумор, звичаї, родинні та сусп. стосунки. Протягом 20 ст. вийшли зб.: «Українські народні казки, легенди, анекдоти» (1957), «Українські народні анекдоти, жарти, дотепи» (1967), «Мудрий оповідач: українські народні казки, байки, притчі та анекдоти» (1969), «Біля райських воріт» (1980; усі — Київ) та ін. Традиц. А. формувалися трьома шляхами: на основі реал. життєвих випадків, міжжанр. взаємодії всередині фольклор. масиву (з казок, міфів тощо) та запозичень з усних і літ. джерел ін. народів. Нац. особливістю укр. усної нар. творчості, на думку Л. Білецького, є широкий розвиток у ній сатир. і коміч. казок, новел та А. Ця багата й розвинена традиція усної жартівл. оповіді наклала поміт. відбиток на нову укр. літературу на початк. етапі її становлення — у 1-й пол. 19 ст. Гіперболізація, непередбачений підтекст, який переводить увагу з серйозного на смішне, жартівл. діалоги, каламбури, використання мовного непорозуміння, що створює комічні ситуації, — усі ці прийоми нар. оповідної традиції присутні в творчості Г. Квітки-Основ'яненка, Є. Гребінки, П. Гулака-Артемівського, С. Руданського, І. Нечуя-Левицького, І. Котляревського, М. Гоголя, Остапа Вишні. Інший жанр літ. творчості, джерелом якого став традиц. А., — співомовка, у якій сюжети відтворюються у віршов. формі (співомовки С. Руданського). Творчість П. Глазового можна розглядати як сучасне продовження цієї літ. традиції.

Психол. опір тоталітар. комуніст. режимові ставав поштовхом до розвитку жанру А. «Серйозна», офіц. культура, яка спиралася на «святиність радянської історії», давала чимало «сировини» для створення й швидкого розповсюдження А. «Радянські» А. за тематикою можна поділити на такі групи: політичні, еротичні, ксенофобські (етно-стереотипні), побутові. Політ. А. були переважно російськомовними, бо рад.

міфологія творилася в російськомов. центрі. Хоча існували й користувалися популярністю україномовні політ. А., напр., про «бандерівців» та «москалів». Послаблення зовн. цензури на А. зменшує активність їхнього побутування, а хвиля публікацій, що заповонила наприкінці 80-х рр. газети й журнали, породивши велику кількість збірок, у наш час поступово спадає. Сфера забороненого зменшується, отже, сучас. А. в Україні втрачає свою чи не гол. функцію рад. часів — способу творення альтернативної (щодо офіціозу) картини світу, а також свою гол. «видову» ознаку — усне побутування, хоча й продовжує існувати як жанр гуморист. літ-ри.

Рекомендована література

1. Галицько-руські анекдоти. Л., 1899;
2. Лавріненко Ю. Остап Вишня. Літературна спадщина // Розстріляне Відродження. Париж, 1959;
3. Білецький О. І. Від давнини до сучасності: В 2 т. Т. 1. К., 1960;
4. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. Москва, 1990;
5. Українські анекдоти. К., 1995;
6. Кімакович І. Г. Традиційний анекдот у контексті сміхових явищ української культури. К., 1996;
7. Українська масова культура. К., 1998.

Н. К. Гончаренко

Бібліографічний опис:

Анекдот / Н. К. Гончаренко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-44316>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).